

روش تحلیل گزاره‌ها: ماهیت و ضرورت کاربرست آن در پژوهش‌های تربیتی

طاهره جاویدی کلاته جعفرآبادی^۱، افسانه عبدلی^۲

بیان مساله

شواهد مختلف نشان می‌دهد که، امروزه تحلیل فلسفی در مباحث دانشگاهی، بیشتر به صورت یک گرایش فلسفی مطرح می‌شود تا یک روش فلسفی که فنون و فرایندهایی را برای بررسی، توضیح و شفاف‌سازی مفاهیم، ایضاح گفتارهای مختلف ریاضی، سیاسی، علمی، حقوقی، تربیتی و مانند آن، به کار می‌برد تا آن مفاهیم و گفتارها، از وضوح، انسجام، سازگاری درونی و هماهنگی با شبکه‌ها و نظام‌های فکری برخوردار شوند. حتی برخی متفکران روش تحلیل فلسفی را به‌طور خاص با «تحلیل مفهومی» یکسان در نظر می‌گیرند؛ در حالی که تحلیل مفهومی یکی از روش‌های مختلف تحلیل فلسفی می‌باشد، همچنین، گاه‌آماً مشاهده شده که پژوهشگران در گزارش‌های پژوهشی و مقالات خود به این امر اشاره نموده‌اند که از روش تحلیل فلسفی استفاده کرده‌اند، بدون اینکه در باره نوع روش تحلیل فلسفی مورد نظر و مراحل آن توضیحی ارائه دهند. بطور کلی، شواهد حاکی از آن است که ادراک افراد زیادی از جامعه فلسفی، از اصطلاح تحلیل فلسفی با ابهام و اعوجاج آمیخته شده است. از اینرو، نگارندگان این مقاله با نظر به اهمیت کاربرد روش تحلیل فلسفی، بررسی روش تحلیل فلسفی را کانون اصلی توجه خویش قرار داده‌اند. در این مسیر، ضمن واکاوی مفهوم تحلیل، در صددیم تا ماهیت روش تحلیل گزاره‌ها و مراحل مختلفی که باید طی شود تا بتوان نام روش تحلیل گزاره را بر آن نهاد، کاربردها و مختصات این روش، را معرفی نماییم. در پایان، ضرورت کاربرست روش تحلیل گزاره‌ای در عرصه تحقیقات؛ به ویژه تحقیقات تربیتی را به تصویر می‌کشانیم.

tjavid@um.ac.ir

^۱ - دانشیار گروه علوم تربیتی دانشگاه فردوسی مشهد:

^۲ - دانشجوی دوره‌ی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه فردوسی مشهد: afsanehabdoli@yahoo.com

سوال‌های پژوهش

- 1) روش تحلیل فلسفی چیست؟
- 2) روش تحلیل گزاره‌ای چیست؟ در این روش، از چه فنون و تکنیک‌هایی برای تحلیل عناصر استفاده می‌شود؟
- 3) اهمیت و ضرورت کاربست روش‌های تحلیل گزاره‌ای در عرصه تحقیقات تربیتی چیست؟ و این روش چگونه می‌تواند در بهبود تحقیقات تربیتی مؤثر باشد؟

چهارچوب نظری

تحلیل به معنای امروزی آن در اوایل قرن بیستم و در اثر دو تجدیدنظر در بحث‌های فلسفی، در دانشگاه کمبریج پدیدار شد. پیش‌تازان این مکتب مور و برتراند راسل^۱ بودند، لیکن روش هر یک از آنها با دیگری تفاوت داشت. مور، که ریشه‌های مباحث لاینحل فلسفی را در کاربرد مشوش و پُر ابهام واژگان می‌دید، در صدد بر آمد تا با طرح زبان متعارف و به کارگیری حسّ مشترک یا همان عقل سلیم، تا جای ممکن، از ابهام تعابیر فلسفی بکاهد. در نظر مور، تحلیل به معنای کاویدن و تجزیه معنای زبان متعارف بود. مکتبی که مور بنیان نهاد، به دلیل تأکیدی که بر تحلیل و زبان داشت، به مکتب تحلیل زبانی شهرت یافت. برتراند راسل کار خود را از منطق آغاز کرد. از نظر او بهترین راه برای فهم معنای یک جمله آن است که نخست جمله مذکور را به جملات بسیط‌تر و به اصطلاح وی «جملات اتمی» تجزیه کنیم و سپس با تحویل جملات بسیط به قالب‌های منطق صوری و به کارگیری قوانین منطق صوری، جملات پیچیده- به اصطلاح وی «مولکولی»- را استنتاج کنیم. از اینرو، در کار فرگه و راسل تحلیل شامل یک بعد تحولی یا تفسیری است. همچنین، پوزیتیویست‌های منطقی این روش را در اثنای دهه‌ی ۱۹۳۰ و در بستر برنامه‌ی مخالفت‌شان با مابعدالطبیعه توسعه دادند و معتقد شدند که «تحلیل» یگانه تحقیق مشروع فلسفی است.

هر محقق تربیتی جهت انجام فعالیت تحقیق در آغاز، ادامه و نیز در پایان همواره نیازمند به تحلیل است. در واقع، کار محققان تربیتی این است که مبانی تربیتی را از طریق تبیین مفهومی

^۱- به یک معنا راسل (البته، باتکا به آثار لاینیتس و فرگه در منطق ریاضی) پدر فلسفه تحلیلی به معنای امروزی آن است.

و تحلیل منطقی مشخص و روشن سازند و نوعی معرفت منسجم در مورد آنها به دست دهند تا بتوان با تکیه بر آنها مسائل مختلف تربیتی را حل کرد. آگاهی محققین از روش‌های تحلیل فلسفی، می‌تواند به آنها در تبیین منطقی‌تر این مبانی و شناسایی و روشن‌سازی برخی مؤلفه‌های تربیتی که ممکن است مغفول مانده باشند یا نادرست استعمال شده باشند، کمک نماید. این روش‌ها باعث می‌شوند عناصر معنایی یک مفهوم، روابط میان این عناصر و روابط میان کل یک مفهوم با سایر مفاهیم که به‌نحوی با آن ارتباط دارند، مورد کاوش و شناسایی قرار گیرند.

روش

با توجه به هدف این مقاله، بررسی ماهیت و نقش روش تحلیل گزاره‌ها، از روش توصیفی - تحلیلی برای تحلیل اطلاعات گردآوری شده، استفاده خواهد شد. در این راستا، ابتدا سیر تاریخی تحلیل فلسفی در دوره‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته و سپس، انواع مختلف روش تحلیل فلسفی با تاکید بر تحلیل گزاره‌ها، مراحل استفاده از آنها و نحوه‌ی کاربرد آنها در تحقیقات، معرفی و تحلیل می‌شوند.

بحث و نتیجه

تحلیل فلسفی بیش از هر چیز با دلیل و برهان سر و کار دارد. وقوف بر ساختار و عناصر تشکیل‌دهنده‌ی روش‌های تحلیلی، باعث به دست دادن استدلال‌های منطقی در تحقیقات می‌شود. در واقع، روش‌های تحلیلی روش‌هایی سودمندی هستند، از آن جهت که عاملان آنها می‌کوشند تا با طرح سوالات فراوان، به مطالعه دقیق و موشکافانه مسائل بپردازند تا هم سوء استعمال‌ها و کژفهمی‌ها را از بین ببرند، و هم مفاهیم به طور دقیق و واضح فهمیده شوند. از آنجا که وضوح بیشتر مستلزم بررسی مفصل‌تر و مورد به مورد است، روش‌های تحلیلی چنین امکانی را فراهم می‌آورند. بنابراین، اشکال مختلف روش تحلیل فلسفی باید به عنوان یک بخش تفکیک‌ناپذیر در کنار دیگر روش‌های پژوهشی برای روشن ساختن مفاهیم و ساختار علم به کار گرفته شوند. برخی از مسائلی که به نظر می‌رسد با استفاده از بکارگیری روش‌های تحلیلی در آموزش و پرورش حل خواهند شد عبارتند از: انسجام‌بخشی به مبانی فلسفی آموزش و پرورش و هماهنگ ساختن مباحث مربوط به آن، تحلیل و روشن شدن بسیاری از مفاهیم پیچیده‌ای که

محققان تربیتی از زاویه‌ای علمی یا تاریخی مورد استفاده قرار داده‌اند؛ حل شدن بسیاری از مناقشات، مغالطات، ابهامات تربیتی که ریشه در برداشت‌های متعدد و متنوع محققان از مفاهیم پیچیده تعلیم و تربیت دارد. به طور کلی، از آنجا که روش تحلیلی می‌تواند تصویر واقعی و شفافی از موقعیت‌های تربیتی مسئله‌دار را ترسیم کند، کاربست این رویکرد در تحقیقات تربیتی باعث حل بسیاری از مسائل مبتلابه آموزش و پرورش خواهد شد.

واژگان کلیدی: تحلیل، روش تحلیل فلسفی، تعلیم و تربیت

منابع

- 1- دانلان، ک. س. (1374) فلسفه تحلیلی و فلسفه زبان، ترجمه شاپور اعتماد و مراد فرهادپور، فصلنامه فلسفی ارغنون، شماره 7-8.
- 2- شریعتمداری، علی (1372) پرورش فکر، اصفهان، جهاد دانشگاهی.
- 3- شفلید، هری (1375) فلسفه آموزش و پرورش، ترجمه غلام علی سرمد، تهران، نشر قطره.
- 4- عبدی، حسن (1382) تقسیم تحلیلی و ترکیبی قضایا، مجله معرفت فلسفی، شماره 1 و 2.
- 5- کارل، هاوی؛ گامز، دیوید (1389) فلسفه به مثابه روش، ترجمه سید کاظم علوی و همکاران، انتشارات پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، چاپ اول.
- 6- گوتک، جرال ال (1384) مکاتب فلسفی و آراء تربیتی، ترجمه محمدجعفر پاکرشرشت، انتشارات سمت، چاپ چهارم.
- 7- نقیب‌زاده، میرعبدالحسین (1387) نگاهی به نگرش‌های فلسفی سده‌ی بیستم، انتشارات طهوری، چاپ اول.
- 8- Black, M. Wisdom, J. T. Cornforth, M (1934) *Is Analysis a Useful Method in Philosophy? Modern Tendencies in Philosophy.*